

Haberler / News

Uluslararası Vakıf Sempozyumu: Osmanlı ve Modern Türkiye Tecrübesinde Para Vakıfları / International Waqf Symposium: Cash Waq in the Ottoman State and modern Turkey Experience, 15-16 Mart 2014, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul Fahameddin Başar *

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ve T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, Kuveyt Evkaf Müdürlüğü ve İslâm Kalkınma Bankası İslâmî Araştırma Enstitüsü'nün desteği ile 15-16 Mart 2014 tarihlerinde İstanbul Barcelô Eresin Topkapı Kongre Merkezi'nde "**Osmanlı ve Modern Türkiye Tecrübesinde Para Vakıfları**" konulu Uluslararası Vakıf Sempozyumu gerçekleştirildi.

Bir vakıf kurumu olan üniversitemizin, İslâm medeniyeti içerisinde önemli bir yeri olan vakıf müessesesinin tarihî süreçteki rolü ve özellikle para vakıflarının geçmişte ve günümüzdeki durumunu ortaya koymak için düzenlenmiş olduğu bu uluslararası sempozyum açılış ve protokol konuşmalarından sonra dört oturum halinde devam etti.

Rektör Yardımcımız Prof. Ümit Doğay Arınç, Mütevelli Heyeti Başkanımız Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Kuveyt Vakıflar Müdürlüğü Genel Sekreteri Prof. Dr. Abdulmuhsin Karafi'yi temsilen Müstejar Halid el-Beşşara, İslâm Kalkınma Bankası İslâmî Araştırma Enstitüsü Başkanı Yahya Aleem Urehman ve T.C. Vakıflar Genel Müdürü Dr. Adnan Ertem tarafından yapılan açılış konuşmalarından sonra "Teoride Osmanlı Dönemi Para Vakıfları" konulu birinci oturuma geçildi. Başkanlığını İslâm Araştırmaları Merkezi Başkanı Prof. Dr.

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı, İstanbul/Türkiye, fbasar@fsm.edu.tr

Mehmet Akif Aydın'ın yapmış olduğu bu oturumun ilk konuşmacısı olan Müslüman Âlimler Birliği Genel Sekreteri Prof. Dr. Ali Karadağı "Vakıf Mallarının Geçmişte ve Günümüzde İşletilme Yöntemleri" konusu üzerinde durdu. İkinci konuşmacı Ahmed Fadhlân bin Yahya ise "Shariah Fundamental in Cash Waqf" başlıklı tebliğinde para vakıflarının İslâm hukukundaki yerini açıkladı. Oturumun üçüncü tebliğini İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Murtaza Bedir sundu. Tebliğde "Osmanlı Devletinde Para Vakıflarının Arka Plânı, Tartışmalar ve İmam-ı Züfer'in Görüşü" başlığı altında para vakıflarının meşruiyeti konusunda Ebussuud Efendi ile Birgivî Mehmed Efendi'nin tartışmalarına değinilerek bu konuda İmam-ı Züfer'in görüşleri açıklandı. Para vakıflarına cevaz verdiği kabul edilen İmam-ı Züfer'in para vakıflarının meşruiyetini kabul etmiş olamayacağı belirtildi. Birinci oturumun son konuşmacısı olan Uludağ Üniversitesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Hamdi Döndüren ise "Osmanlı Devleti Para Vakıfları ve Günümüz Faizsiz Bankacılık İlişkisi" konulu tebliğinde önce İslâm'da vakıf müessesesi üzerinde durdu ve Hz. Ömer'in vakfiyesinin ilk yazılı vakfiye olduğunu ifade etti. Daha sonra Osmanlı dönemi para vakıflarındaki uygulamada hayır amaçlı toplanan para fonunun, karz, mudaraba, murabaha ve bidâa gibi yöntemlerle işletildiği, elde edilen gelirin ise vakfın hayır yönüne sarf edildiği ifade edildi. Daha sonra günümüz faizsiz bankacılığının temelinde de Osmanlı para vakıflarının benzeri bir işleyişin sözü konusu olduğu, günümüz faizsiz bankacılığında büyük ölçüde murabaha sisteminin uygulandığı, ipoteklerle alacakların güvence altına alındığı ve bu nedenle de kurumların zarar etmemesinin sağlandığı üzerinde duruldu. Tebliğde, dünyada 1975 yılından itibaren faizsiz finans kurumlarının kurulmaya başladığı, ülkemizde ise 1985'ten beri Özel Finans Kurumu adıyla faaliyet gösteren bu kurumların 2006'dan sonra Katılım Bankası ismine dönüştüğü edildi. Birinci oturum, Harvard Üniversitesinde araştırmacı olan Dr. Himmet Taşkömür ile Katar Üniversitesi öğretim görevlisi Dr. Ebraheem Abdullah al-Ansari'nin müzakereci olarak yaptıkları konuşmalar ve arkasından soru-cevap şeklinde devam eden tartışmalar ile son buldu.

Sempozyumun birinci günündeki ikinci ve son oturum, Osmanlı iktisat tarihi alanında önemli çalışmaları bulunan değerli ilim adamı Dr. Mehmet Genç hocamızın başkanlığında gerçekleşti. Mehmet Genç, oturumun başında yaptığı konuşmasında İslâm medeniyetinin vakıf müessesesi sayesinde yükseldiğini, vakıf kültürünün Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde vakıf medeniyetine dönüştüğünü vurguladı. Daha sonra para vakıflarının Osmanlı icadı olduğunu belirten Genç, bu vakıfların ne zaman başladığının bilinmediğini ancak ülkemizde ilk defa, kendisinin de hocası olan Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan tarafından konuşulmaya başladığını ifade etti. Para vakıflarının 15. yüzyıl ortalarında, belki de başlarında, hatta daha önce tek tük işaretlerinin olduğunu,

Kanuni devrinde ise yaygınlaştığını belirten Genç, bu müessesenin ne zaman başladığını bilmediğimiz gibi neden başladığının da anlamadığını ve bu sempozyumun bu konuda çok yararlı olacağını ifade etti. Osmanlı döneminde Osmanlı para vakıflarının birçok tartışmaya konu olduğunu ve onu meşrulaştırmak için çeşitli yollar denendiğini ifade eden hocamız, neden para vakıflarına başvurulduğu hakkında bilgimiz olmadığını, bir hipotez olarak bu vakıfların gayrimenkul vakıflara rağmen çok daha esnek bir yapı sağladığı için tercih edilmiş olabileceğinin mümkün dahilinde olduğunu belirtti.

Mehmet Genç hocamızın bu açıklamalarından sonra başlayan ve “Uygulamada Osmanlı Döneminde Para Vakıfları” üst başlığını taşıyan ikinci oturumun ilk konuşmacısı Osmanlı para vakıfları konusunda uzman olan ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi olup bu öğretim yılında araştırma yapmak üzere Harvard Üniversitesi’nde görevli bulunan Prof. Dr. Tahsin Özcan idi. Özcan, “Kanuni Dönemi Üsküdar Para Vakıfları” başlıklı konuşması çerçevesinde önce Osmanlı dönemi para vakıfları hakkında genel bilgi verdi. Tebliğde 16. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmış olan para vakıflarının Osmanlı tarihi boyunca sosyal ve iktisadi hayatta önemli bir rol oynadığı belirtildi. Daha sonra Osmanlı toplumunda pek çok hizmetin vakıflar sayesinde yerine getirildiği ve para vakıfların da bu vakıf sistemine katkı sağladığı ifade edildi. Bunun yanında para vakıflarının ihtiyaç sahiplerine kredi vermek suretiyle şahısların nakit ve finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynadığı belirtildi. Para vakıflarında, vakfedilen nakit paraların alternatif bir kredi piyasası oluşturmak suretiyle kişilerin kredi ihtiyaçlarının yasal bir zeminde karşılandığı üzerinde duruldu. Prof. Dr. Tahsin Özcan bu genel açıklamalardan sonra Kanuni döneminde Üsküdar bölgesindeki para vakıflarını çeşitli açılardan değerlendirdi. Kanuni döneminde para vakıflarının sayısında artış görüldüğü, Üsküdar şer’iyye sicilleri ile diğer arşiv belgelerinden hareketle yaptığı araştırma sonucunda bu dönemde Üsküdar’da 150 para vakfının varlığının tespit edildiğini belirtti. Daha sonra da bu vakıfların kuruluşu, idaresi ve işletilmesiyle ilgili farklı konularda beş binden fazla kaydı analiz ederek hazırlamış olduğu araştırma sonuçlarını değerlendirdi. Bildiride, Üsküdar’da kurulmuş olan para vakıflarının kimler tarafından kurulduğu, kurulan vakıfların maddi durumu ve idari giderlerinin neler olduğu, bu vakıflardan kimlerin borç para aldığı vb. konular tablolar halinde açıklandı.

Bu oturumun ikinci konuşmacısı olan Uludağ Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Cafer Çiftçi ise “18. Yüzyılda Bursa’da Para Vakıfları” konusunda yapmış olduğu araştırma sonuçlarını anlattı. Bursa kadı sicillerinde yer alan vakıf muhasebe kayıtlarının incelenmesi sonucu elde etmiş olduğu sonuçlara göre, para vakıflarının oluşumu ve işleyişi hakkında bilgi veren Çiftçi, bir işletim sistemi olarak para vakıflarının, vakfın kuruluş amaçlarını gerçek-

leştirmek için gelir elde etmek, önemli bir finansman kaynağı olarak nakit ve kredi ihtiyacını hukuki bir ortamda karşılamak ve verdikleri krediler ile girişimcilik ve üretime sermaye sağlamak gibi önemli işlevleri yerine getirmekte olduklarını belirtti. Yine bu tebliğde, sermayesi paradan oluşan Bursa'daki avâriz vakıfları hakkında da bilgi verildi. Kuruldukları mahallelerde karşılanması gereken ortak harcamalar için bir fon niteliğinde olan avâriz vakıflarının birçok sosyal ihtiyaca cevap verdiği belirtildi. Mesela mahallelerde bulunan cami, mescid, mektep, su yolu, çeşme ve benzeri yapıların tamiri, kamu binalarının ısıtma ve aydınlatılmasının sağlanması, bu binalarda hizmet eden imam, müezzin, muallim, çeşmeci, kayyım, ferraş ve benzeri görevlilerin ücretlerinin ödenmesi ve halktan sürekli alınır hale gelen avarız vergilerinin karşılanması hep para vakfı sistemi ile çalışan avâriz vakıfları sayesinde gerçekleştiği üzerinde duruldu.

İkinci oturumun son konuşmacısı olan İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Hüsnü Koyunoğlu ise “Osmanlı Devleti’ndeki Para Vakıflarının Sosyal Politika Açısından Etkileri” başlıklı tebliğinde, Osmanlı Devleti’nde 17. yüzyılda faaliyet gösteren para vakıflarının muhasebe defterlerindeki gelir, gider ve alacak bilgileri üzerinde yaptığı inceleme sonucunda, bu vakıfların gördükleri hizmetleri sosyal politika açısından değerlendirdi. Oturum, Prof. Dr. Erol Özvar’ın müzakeresi ve soru-cevap bölümü ile sona erdi.

Sempozyumun ikinci günündeki ilk oturum “Para Vakıflarının Yönetim ve İşleyişi” üst başlığı altındaki dört tebliğ ile devam etti. Başkanlığını Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Erol Özvar’ın yaptığı bu oturumun ilk tebliği Harvard Üniversitesi öğretim elemanlarından Dr. Himmət Taşkömür tarafından sunuldu. “From a legal controversy to a legal institution: Cash waqf debates and the new economics in the sixteenth century Ottoman Empire” konusundaki tebliğinde araştırmacı, 1520’den 1570 yılına kadar geçen yarım asırlık dönemde para vakıflarını sosyo-ekonomik açıdan değerlendirdi ve anılan dönemde para vakıfları hakkındaki tartışmalar üzerinde durdu. İngilizce sunulup Türkçe özeti verilen bu tebliğden sonra Sakarya Üniversitesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Süleyman Kaya, “Para Vakıflarının Nakit İşletme Yönetimlerinin Meşruiyeti” konulu tebliğini sundu. Araştırmacı para vakıflarının hangi yöntemleri izlediklerini ve bu vakıfların nakit parayı nasıl değerlendirdiklerini Üsküdar para vakıfları örneği üzerinden ele aldı. Bu oturumun sonraki konuşmacıları olan Dr. İsmail Kurt, “Para Vakıflarının Muhasebe Usulü”, Yrd. Doç. Dr. Selim Argun ise “Centralization or Decentralization of Awqaf and Elite Reconfigurations” başlıklı tebliğlerini sundular. Üçüncü oturum, Prof. Dr. Tahsin Özcan’ın müzakeresi ve sorular ile son buldu.

Sempozyumun “Modern Vakıflar ve Gönüllü Kuruluşlar” başlıklı dördüncü

ve son oturumu Vakıflar Genel Müdürü Dr. Adnan Ertem'in başkanlığında gerçekleşti. Bu oturumun ilk konuşmacısı olan T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler Daire Başkanı Davud Gazi Benli "Cumhuriyet Döneminde Vakıfların Yönetimi" hakkındaki görüşlerini açıkladı. Kendi ifadesiyle vakıf kurumlarımız hakkındaki kişisel, çarpıcı ve eleştirel tecrübelerini dinleyicilerle paylaşan Benli, Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki veriler ışığında günümüz vakıflarının çeşit ve sayılarını vererek, bir vakıf medeniyetinin varisleri olarak Cumhuriyet döneminde kurulan vakıfların sayısının ABD ve Avrupa ülkelerinin çok gerisinde olduğunu belirtti.

Bu oturumun ikinci konuşmacısı İnsani Yardım Vakfı (İHH) Yönetim Kurulu Üyesi olan İzzet Şahin, "Modern Türkiye'de Hayırseverlik ve İnsani Diplomasi" başlıklı konuşmasında, 1992'de Bosnalı Boşnaklara yardım amacıyla kurulan, bugün 140 ülkede 400 çalışanı ile hizmet eden İHH'nın hizmetlerini anlattı. Vakfın felsefesinin iyiliği yaygınlaştırmak ve insanların kalplerini kazanarak bütün insanlığa hizmet etmek olduğu belirtildi. Vakfın, hakları ihlal edilen insanlara yardımlar yaptığı, özellikle insanî diplomasi çalışmalarında bulunduğu ifade edildi.

Üçüncü konuşmacı olan Yrd. Doç. Dr. Abdullah Tırabzon "Türkiye'de İlim Yayma Vakfı ve Cemiyeti: Kuruluşu ve Hayırseverlik Faaliyeti" başlıklı konuşmasında ise 1951 yılında 68 gönül insanının sınırlı imkânlarla bir araya gelerek oluşturdukları İlim Yayma Cemiyeti ile 1971'de kurulan İlim Yayma Vakfı'nın faaliyetlerini anlattı. Konuşmada, özellikle İmam Hatip Liselerinin öğrencilerine yönelik eğitim yardımları ile yurt hizmetleri üzerinde duruldu. İlimle ilgili her türlü hizmeti deruhte etmek amacıyla kurulmuş olan İlim Yayma Vakfı'nın günümüzde İrfan Koleji ile İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'ni kurduğu belirtildi.

Bu oturumun ve sempozyumun son konuşmacısı olan Rotterdam İslâm Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Doç. Dr. Özcan Hıdır ise "11 Eylül Sonrası Avrupa'daki Müslüman Sivil Toplum Kuruluşları ve Dini Diplomasi" başlıklı tebliğinde 11 Eylül sonrasında Avrupa'da ve özelde de Hollanda'da Müslüman sivil toplum kuruluşlarının şimdiki durumunu, potansiyellerini, iç ve dış problemlerini ele aldıktan sonra Müslümanların kurmuş olduğu sivil toplum kuruluşlarına yönelik paradigma değişimini açıklamaya çalıştı. Tebliğde Avrupa'daki İslâm algısı ve bu algının evreleri belirtildi.

Son oturumun ardından İDSB Genel Sekreteri Av. Ali Kurt, bu oturumda sunulan tebliğlerin değerlendirmesini yaptı. Son olarak Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, Prof. Dr. Ali Karadağı ve Prof. Dr. Yousef Mahmoud Al-Siddiqi ise sempozyumun geneline dair değerlendirmelerde bulundular.

Üniversitemizin, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kuveyt Vakıflar Genel

Müdürlüğü ve İslâm Kalkınma Bankası işbirliğı ile düzenlemiş olduğı Osmanlı ve Modern Türkiye Tecrübesinde Para Vakıfları konusundaki bu Uluslararası Vakıf Sempozyumu'nun iki gün boyunca devam eden 4 oturumunda sunulan tebliğlerin hepsi yoğun bir ilgi ile izlendi. Tebliğlerin Türkçe, Arapça ve İngilizce olarak sunulup simultane tercümeleri yapılmış olan bu uluslararası toplantı, gerçek vakıf üniversitesi olan üniversitemizin vakıf müessesesi hakkında daha birçok bilimsel toplantı yapma arzusu ile son buldu.